

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди Сөвединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 123 (9497) | Среда, май 29, 1974 чыл

1925 чылда үндүлүштүнген | Өртүз 2 кол.

СЭКП-ниң XXIV съездинин шийткөөрлери, тоску беш чылдың салган сорулгалары боттандырылган бистин респубикада партия организацияларынын башкарыкчы болган организациякы ролу аажок угагач, оларнын политика база организациякы ажымы улам күчтөгөн. Партия организациялары исе болган организация талазы-биле быжыгыл, оларнын хураалык муракка ажылчылар болган колхозчулар, ителгенниң талепти төзөлгөчлери-биле немешти өзү турар. Олар амгы үеде республикада үш чүс тоян амыг партия эге организацияларында каттыккан болган ажал-агы база культура тургузушунунун бүгү участоктарына дээштин салдарын чедирип турар.

Чер-черде парторганизацияларнын ажал-чорудулазынын стили улам сайзырагачыл, оон хевир болган арганы созуу база утка-шындык болуп бар чыдар. Мында организация политикалг чугула кемчиг — парткомитетлери созууруна холбаштыр чорутуун ажалдар угуз ужурудузун болган. Республикада үстөгү болган колхоз ажал-агы бүдүрүлгөниң кемчозинин өзүлеси, партиянын область организацияларынын шийткөөрлери турар нарын сорулгалар партия политикалг болган организациякы ажал-чорудулазын дегенде улам бедилерин, оон практикада чач-чач хевирлери дилеп тывары неген турар.

Амгы үеде партиянын район конференциялары ий-үш чыл болган бир катал болуп эртерин барымдалаан, ол аразында чоруткан ажал-агы дугайын коммунистерге информация берген, олар-биле сүмелээр бисте СЭКП райкомнары эрежок чугула деп санап турар. Ичиндеги партия хоорому, райкомун ийдеги информация комитеттеринин хураалында өй-өйде кылдыр чалчы аларган. Оон эгелекчин СЭКП Бий-Хем райкомун болган, а 1972 чылда ийдеги өткөн-информацияларын партиянын Кызыл хоорому болган бүгү райкомнары эге организацияларга чоруткан. Ону кылдырып биро кезигерин, секретарлар киржин турар. Өткөтү чугулаажыр үеде коммунистер ийдеги районун парторганизациянын болган бироун ажалын экижирерине холбашкан чугула санааларын, сүмелери кирип турар.

АЖЫЛДЫҢ ЧАА ХЕВИРЛЕРИН ДИЛЕП ТЫВАР ДЭЭШ

Сөөлү чылдарга, малайгы партия документалары созурунга бестекселерин база ону чорудуп турарынын амгы үеде партия комитеттери болган эге организациялар боттарынын ажал-чорудулазына коммунистерниң тустузу биле бестекселери ажалчы угуз кичирген салым турар. Билалык устакы бестекселерин, партияга даалгалары болган шийткөөрлери коммунистер кичире күсүлери, буудуруге аналгалары ролон, күш-агыла база амыдарлар тургалыга үдөгөр-кичире канчар көргүзүп турарлы дээринин дугайында оларнын диндыларын, өткөтөрүн хураалдарга алдыры мышка кемчелер дыка калбарган.

Өвүр, Эрзин, Таиды болган өске-даа районнары партия организацияларында коммунистерниң кезик кирези сөөлү ийи чылда пласуннарга, хураалдар болган биро хураалдарында өткөтөрүн бергален. Чугле 1973 чылда хураалдарга 1020 коммунист диндыларын кылган. Ол база коммунист диндыларын, ботунун партия эге организацияларнын мурунуга оон харысалгаларын бестекселер кылдыр бергалган. Партия комитеттери бестекселер кылдыр бергалган ажалдын практикада быжымы-биле бадматкыткан. Партдокументалар созуушунунга бестекселерин база ону солуу эгелекчинден бээр 5,5 муң коммунистер болган партия кезигүүрге кандидаттар-биле бестекселерин чоруткан. Коммунистер-биле ол ажалды доктаал сайзырагачылдарын болган ону моон сонгаар-даа уламчылаарын СЭКП Топ Комитеди сүмелеп турар.

Парторганизацияларга эш хуунун бестекселеринин дээштинин дугайында бир чижетти көрзөн. «Чара-Баажы» совхозун парткомунга (секретари Г. Ч. Кичир-оол) бестекселер кылдыр бергалган. Динды-Суртуну келдирген. Ол ажал-агы, хой-инти ажалыга четес киржин турган. Оон-биле бестекселер партиянын принципалдыг бээр-биле, эш хуунунун байдалыга эркен, Монгуш фермага саанчылар күзелин киреткен. М. 4 агитаторларын ажалын хураалдар партия даалган атаа берген. Парткомунд хураалын ол ботунун ажал-херектери-биле бадматкан турар. Бо дег өске-даа чижеттери көргүзүп болур.

Ынчалзажок чамдык аштер-биле бестекселерин кылдыр-даа оон чогуур түндүс кылбас чижеттер база бар. Угу-Хеминиң «Сельхозтехника» салбырынын инженер В. М. Терехов чогуун ийдеги ажалдарын бестекселер кылдыр бергалган. Амгыга харысалгалар оон чоруп база ажал-чанында четестери дээш оон-биле партбюрога, СЭКП райкомунга хой удаа бестекселерин кылган. Сөзүн берип келсе-даа, ол черде ботунун четестерин дини ашдалаан. Ичиндеги ажал соонда парт-организация ону СЭКП-ниң хураалындан үндүрген.

Хураал алган шийткөөрлери күсүлелерин контролдап, организациялар партиянын ажалын бир эң чугула хевир болуп. Мында холбаштыр администрациянын ажал-чорудулазын контролдаар комиссияларын тургузары, бюорларга база хураалдарга, намунарга айтырылган бестекселер ону эки билер кичирерин киритирерин мышка кемчелер улам калбарып, хураал алган шийткөөрлери боттандырылган дуулаажыры-биле ажалдык чур-черге дуулаажып, ол талазы-биле шийткөөрлери база бестекселерин турар.

Ынчалзажок чамдык хураал алган шийткөөрлери күүсүлелери организациялар талазы-биле тодаргай улаанчыкын ажал чорутпас таварылгалар база турган. Чамдык парторганизациялар айтырыгын хой удаа чугулаажырыне сундуктар, хураал алган шийткөөрлери организациякы ажалды бестекселер болгалар. СЭКП-ниң Току райкомун «Тоора-Хем» совхозун удуручуларынч илеткенин өткөтүг уде оон беш удаа диниан, а ичтинижок ажал-агыда байдал эки талазыне шооуз өскерлөөн дараан партиянын XV бестек конференцияныг чижекке кирген болгай. Мындага сөөлү үеде партиянын ол райкомунун ажалынч стилинде бо айтырыга холбаштыр чамдык экижирелер бар аларган.

СЭКП ТК-ның декабрь (1973 чыл) Пленуму даандырган ажал-херек дээш кадрларнын харысалгалын бедилерин, күсүлелери организациялар болган ону контролдаарын, партияны ажалынч стили болган хевирлери улам сайзырагачылдарын чугулаап айткан. Ол дээрге чамдык угда кылгылар кыска кампааны эвес, а партия организацияларынын доктаамал салган салыр чүтүп болур.

Партияны ажалда тынч турар чач хевирлери хой-хой чылдарга быжыгыл келген практикт ажал-херектер-биле бедилер дүшүрбүшкан, ону удаа экижире дээр чогаалдык бээр-биле, инициативалыг ажалдар ужурут. Партия организацияларын ботунун хой талазы ажалынч стилин база хевирлери улам сайзырагачылдык, массанын политикалг болган күш-агыла илеткенин могаж чок калбартып турган. СЭКП-ниң XXIV съездинин салган сорулгаларын чедирген күсүлелер талазы-биле эрежок чугула кемчелерин ашыр хураалдыгтер.

ИЮНЬ 16 ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СӨВЕДИНИҢ СОҢГУЛДА ХУНУ ЧАҢГЫС ЭП-СЕТКИЛБИЛЕ

БАЙ-ХААН. ССРЭ-ниң Дээди Сөвединин депутатына кандидат, «Революциянын чалбын-жымы» совхозун директору **Олга Павловна Чувва**-биле, сонгучуларын ужуражылган чалбын-жымын «Коммунисттерин хереди» колхозка болуп эркин-лөөн. Ол ужуражылгаларга бузуреттерин кижиге—Танды райкукомунун даргазы Б. М. Ак-кыс ССРЭ-ниң Дээди Сөвединге сонгуданын политикалг ужурудузун болган ажал чугулаажыр районун ажал-ишчилеринин күш-агыла чедирининин чугулаажыр, депутатка кандидаттын амыдарлык орун таппыштыр. Ажал-санап берген сонгуда хураалда бир эп-сеткил-биле бадматкыткан-нарын бөрүнче чылганнарын кийгирган.

Эш О. П. Чувва сонгучулар мурунуга чүве чугулаажыр, чоңун бедик иделгенин төлөтпиг ажал-херектер-биле бузурелерин илергейлөөн.

Бистин көрр.

ТЭЭЛИ. ССРЭ-ниң Дээди Сөвединин Националдар Сөвединин депутатына кандидат, Монгун-Тайганга «Мөгөн-Бура» колхозунун хойжуу **Хулер-оол Иргитович Нангарман**-биле Бай-Тайга районунун Кызыл-Лаг сурунун ажал-ишчилеринин ужуражылган болган. Бузуреттерин кижиге СЭКП Бай-Тайга райкомунун секретари А. Х. Донул чуртта, республикада, районда сонгуда мурунун социалистик чарыктын кызыл-агыла чугулаажыр доктаап, эш Котгаржаптын күш-агыла орун чугулаажыр.

Кызыл-Лаг көзү Советтин күсүлелерин даргазы У. Кудерек, школа директору А. Сат депутаттын кандидаттыг чыгыларын бергалган, Х. И. Котгаржап дээш чалгыс эп-сеткилде бадматкытканнарын бөрүн чугулаажыр.

Г. ЛОПСАН.

ССРЭ-ниң Дээди Сөвединге сонгудага уктунур ажалдык чоңун ортунага политикалг ажалдарын Эрзин районун «Мөрөн» колхозунун партия организациялары улам экижиреткен. Сонгудага бестекселер ажалдын байдалын партия ботурунга үргүлүп тынч турар. Агитаторлар хой-хот бригадаларын, фермаларын, хөвү тургаларын эрткил кел-

Идепкейлиг агитаторлар

Эш, ийде ажалдык турар ажал-ишчилерге дегиле, бестекселерин үргүлүп номчуп келген.

Сурунун агитаторларын семинар хураалын дөрт удаа чылдырган. Оларга СЭКП

Бий-Хем районда «Ызыл тараачы» совхоз хой ажалынч продукцияларын бөдүр болган ону күрүнге селдер талазы-биле көскү терин ээлеп турар. Ол ажал-агы өрткөн чылдын 82 тонна дүк сапар панын 82,5 кылдыр ажыр күсүлелер.

Совхозун хой малы колдуна Эрэбек салбырында Туран казында чуга ийи муң ажал хой бар. «Чымчак алдынын» алдынын хуниери чокушуп келген. Ийдеги турбузе Эрэбек салбыры хой кыргыздыгга кошкак бедеткенин турар. Дөрт бир халыктыг агрегаттыг пунктун кыргыздыгга бестекселериче малчынар, механизаторлар кирген, амгылында оон кадалаанын иштин, үе туткан өрөөдөрүн, ханаларын болган шаланын хыр-чатын арыгаш алган. Оон өске кылдыгач чүве чок.

Механизаторлар өрткөрү, таарыштыр тургузары дээш чегелгит ажалдар ам-даа өгөлөөн. Моон алгаш көрге, салбыр хой кыргыздыгга кошкак бедеткенин турары илде-йр.

А. А. Громыко Дамаскыда барган

ДАМАСК (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кезигүүчү, ССРЭ-нин баштык херектер министр А. А. Громыко Сирия Араб Республиканын удуручуларынч чалаанын өзүгар май 27-де Дамаскыда чед берген.

А. А. Громыко анаа чед берген, мында дээш: «Бистер Президент Асад-биле болган өске-даа сирия удуручулар-биле Чоокчу Чоюн чүк айтырылганын талазы-биле санаа-онал солчуру-биле Дамаскыда чедип келди. Совет Эвилели Сирия-биле дөмей Чоокчу Чоюн чүккө шынныг тайбын болган идегелдиг айыма чок чорук Израильдиң 1967 чылда болган оон соонда-даа эжелеп алганы араб черлерин шунтузу хостаанынын, Палестинаның араб улузуну национал эрге-шөлөөзин халдырганын соонда тургуштуруп болур деп санап турар. Айтынганын чүдүлгелер иделээлери, инти шийткөөр дүшүрт кылган базымар боттуг утка-шындыг болган херек кырында үсөлгит бооп болур. Бо талазы-

биле Совет Эвилелиниң болган Сирияны-даа туружу база дүштүг турары билдир-гит болгай.

Сирия удуручулар-биле бистин үргүлүч ужуражып, чугулаажырыны чалдык алган болган оон дуузын-биле Чоокчу Чоюн чүк айтырынын талазы-биле хөдөлүшкенин эң таарымчалыг аргазын кады тодарадыр болган боттарынын күженишкенин башкара аргалыг бооп турар. Кайгамчыктыг Дамаск хоорайнын чурттачыларыга, бүгү сирия улуска тайбын болган чечетелишкенин күзөп каарын чөшээр көрүрүн».

Араб Социалистик катал тургуштуушукун партиянын удурулга кезигүүчү, Премьер-министриниң оралакчы болган экономиктиг айтырылган талазы-биле министр Мухаммед Хайдар, ССРЭ-ниң САР-де элчини Н. А. Мухитдинов, социалистик чурттарын Дамаскыда турар элчинери Дамаскынын аэродромунда А. А. Громыкону уткуп алганнар.

Нью-Йоркта ужуражышкын Нью-Йорк (СЭТА). ССРЭ-ниң Дээди Сөвединин Националдар Сөвединин баштык херектер талазы-биле комиссиянын даргазы, СЭКП ТК-ның Политбюро кезигүүчүге кандидат, СЭКП ТК-ның секретари Б. Н. Пономарев болган ССРЭ-ниң Дээди Сөвединин депутаттары Г. А. Жуков, Л. М. Замитин, В. М. Казун, З. П. Пухова, Б. И. Ступакин, Л. Н. Толкунов, А. Б. Чаковский эң удуз эмерик компанияларын бирээр «Интершыл бизнес» мээшис корпорациянын» удуручулары-биле ужурашкан, ол компаниянын салгал төвүндү ажалы-биле танышкан.

Афганистан Республиканын күрүнү баштыгы болган Премьер-министр Мухаммед Дауд ССРЭ-ниң Дээди Сөвединин Президиумунун болган Совет чарактын чалаанын өзүгар бо чылдын июнь айнын баштыгыг хуниери Совет Эвилелине албан ужуруда найрадалыг аян-чорук кылдып кээр деп турар.

Афганистан Республиканын күрүнү баштыгы болган Премьер-министр Мухаммед Дауд ССРЭ-ниң Дээди Сөвединин Президиумунун болган Совет чарактын чалаанын өзүгар бо чылдын июнь айнын баштыгыг хуниери Совет Эвилелине албан ужуруда найрадалыг аян-чорук кылдып кээр деп турар.

Нью-Йоркта ужуражышкын Нью-Йорк (СЭТА). ССРЭ-ниң Дээди Сөвединин Националдар Сөвединин баштык херектер талазы-биле комиссиянын даргазы, СЭКП ТК-ның Политбюро кезигүүчүге кандидат, СЭКП ТК-ның секретари Б. Н. Пономарев болган ССРЭ-ниң Дээди Сөвединин депутаттары Г. А. Жуков, Л. М. Замитин, В. М. Казун, З. П. Пухова, Б. И. Ступакин, Л. Н. Толкунов, А. Б. Чаковский эң удуз эмерик компанияларын бирээр «Интершыл бизнес» мээшис корпорациянын» удуручулары-биле ужурашкан, ол компаниянын салгал төвүндү ажалы-биле танышкан.

Афганистан Республиканын күрүнү баштыгы болган Премьер-министр Мухаммед Дауд ССРЭ-ниң Дээди Сөвединин Президиумунун болган Совет чарактын чалаанын өзүгар бо чылдын июнь айнын баштыгыг хуниери Совет Эвилелине албан ужуруда найрадалыг аян-чорук кылдып кээр деп турар.

ЮКЭ-ниң X съездизин ажыттыганын

БЕЛГРАД (СЭТА). Май-ның 27-де мында Югославия-ның Коммунистер Эвилелиниң X съездизин ажыттыганын. ЮКЭ-ниң 1 миллион амыг кезигүүнерин төзөөлүн съезд делегаттары Коммунистер Эвилелиниң оон удуручу органынын IX съездинин соонда өрткөн барык беш чыл дургузула ажалынч дугайын чугулаажыр көрлөр. Бот башкарылга принциптери-биле социалистик харылааларынч моон сонгаар өгүлүлдизин ЮКЭ-ниң ролон, моон сонгаар партия организацияларынын сорулгаларын ол съезде көрүп, ЮКЭ-ниң устаныгы өскерилгелери болган немелделери кылдып, Коммунистер Эвилелиниң чач удуручу органынын сонгудур, Даштынкы коммунистик, ажалдын, социалистик партияларынч улуз-хосталгалыг болган өске-даа депшигелгит куттеринч хой саным төзөлери съездеде киржин турар. СЭКП-ниң төзөлери СЭКП ТК-ның Политбюро кезигүүчү, СЭКП ТК-ның секретари А. П. Кирленко баштап турар.

Афганистан Республиканын күрүнү баштыгы болган Премьер-министр Мухаммед Дауд ССРЭ-ниң Дээди Сөвединин Президиумунун болган Совет чарактын чалаанын өзүгар бо чылдын июнь айнын баштыгыг хуниери Совет Эвилелине албан ужуруда найрадалыг аян-чорук кылдып кээр деп турар.

АФГАНИСТАН РЕСПУБЛИКАНЫҢ КҮРҮНҮ БАШТЫНЫ БОЛГАШ ПРЕМЬЕР-МИНИСТРИ М. ДАУДУҢ ССРЭ-ЖЕ АЯН-ЧОРУНУҢ ДУГАЙЫНДА

Афганистан Республиканын күрүнү баштыгы болган Премьер-министр Мухаммед Дауд ССРЭ-ниң Дээди Сөвединин Президиумунун болган Совет чарактын чалаанын өзүгар бо чылдын июнь айнын баштыгыг хуниери Совет Эвилелине албан ужуруда найрадалыг аян-чорук кылдып кээр деп турар.

ЧАРЫШТЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫ

«Көк-Тей» совхозун күш фабриказынын конторазыга мал эччин Николай Северьянович Пичугинге ужуражы бердим. Кандыг херектиг келгеннин чугулаажыр. Ол шалгыч көрдү. «Амгынында силериниң херектеп турарыңар Новикова биле Бошкина ажалдап турар. Чалгыс каждаа улус. Мынар өске улус кирери чоругул чүве. Мен өскөзүй» дээш, Николай Северьянович күш кажаанынч баштып. Угул-да ирайын дээр хал көрүп келеш, мен кийгирди-дир. Челе бердим. «Ажалдап турар улусту бээр ажал турарга шүүттүг боор. Кай баралыңар» дээш, кийгирди-дир.

Бичин болганда отурук сыйныг хөдөөн кижиге үнүп келеш: «Бичин манай көрүрүр. Эвөөш чурта артм. Ону чымп алымы» дээш, ажыкти ийиндеп каап кааш, дөмөк кажаанын өске ужууче кылаштып чоруй болду. — Эки. Бир дагага онаштыр санаарга 75,6 чурта болган. — Үнде чече чурта чымп

ШЫЛГАРАП УНГЕН

Угул-Хем районунун ажал-агылары тодаралыкчы дөртүг чылда тараа культулары чаштырар, чакыч кер андаларын күүсүлелерин кырында келген. Район 35643 гектар чегре тараа чаштырар турган, ам 29472 гектар тараа алган. Ол дээрге, инти панынч 82,5 кузу-дур.

Районун ажал-агыларында «УТКА 25 чылды» совхозун механизаторлары эки ажалдап, социалистик чарыкка шыгалар үнгөн. Олар тараа чаштыргаларын май 19-та-ла доошупкан, чалгыч кер андаларынч кирген. Час-кы хөвү ажалдары «Угул-Хем», «Ак-Тургу», Жланов аттыг совхозтарга багай өскө чоруп турар. Чакыч кер андаларынч «УТКА 25 чылды», «Угул-Хем» совхозтар бүрүн дооскап.

Районун ажал-агыларынын аразында социалистик чарык калбарган. Оон түнүп беш холуктап үндүрүп турар. Сөөлүг беш холуктап түнүп, СЭКП райкомунун, райкукомунун каттык хураалы үндүргөн. Оон шийткөөр өзүгар бирги черин Жланов аттыг совхозун механизаторлары ээлеп. Ук

Алтайда хөвү ажалдары улам калбарып турар. Ирайын муруну болган төп районунун ажал-агылары ил кунтура — мезил-тасты кидин түлүк чаштырып турар. Чуга харыг кыштын болган хат-нарыскалыг, кургаг чактын урмуундан тараа чаштыргаларын мурунга берге сорулга салдыган. Тараажылгы техниканы мергенчилдиг амылган, мурунчыл агротехниканы өзүгар чаштыргаларынч мыска хуу-саада элтигин, черин өл-шынмын долдузу-биле чедип алыр дээш ора-

Алтайда хөвү ажалдары улам калбарып турар. Ирайын муруну болган төп районунун ажал-агылары ил кунтура — мезил-тасты кидин түлүк чаштырып турар. Чуга харыг кыштын болган хат-нарыскалыг, кургаг чактын урмуундан тараа чаштыргаларын мурунга берге сорулга салдыган. Тараажылгы техниканы мергенчилдиг амылган, мурунчыл агротехниканы өзүгар чаштыргаларынч мыска хуу-саада элтигин, черин өл-шынмын долдузу-биле чедип алыр дээш ора-

Алтайда хөвү ажалдары улам калбарып турар. Ирайын муруну болган төп районунун ажал-агылары ил кунтура — мезил-тасты кидин түлүк чаштырып турар. Чуга харыг кыштын болган хат-нарыскалыг, кургаг чактын урмуундан тараа чаштыргаларын мурунга берге сорулга салдыган. Тараажылгы техниканы мергенчилдиг амылган, мурунчыл агротехниканы өзүгар чаштыргаларынч мыска хуу-саада элтигин, черин өл-шынмын долдузу-биле чедип алыр дээш ора-

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ КАНДИДАТТАРЫ

Николай Алексеевич ПИЛЮГИН

ССРЭ-ниң Дээди Сөвөдиги Националлар Сөвөдиге Би-Хемниң № 651 сонгулда округунун талазы-биле депутаттык кандидаты

Эш Николай Алексеевич Пилюгин 1908 чылда Ленинград областың Красное Село хоорайына албан-хаакчы өг-бүлөгө төрүттүгөн. 1940 чылдан бээр СЭКП кежигүү.

1926 чылда аш Н. А. Пилюгин Москвага ортумак школаны дооксан өсүлүдө слесарь мергежилди үйрүп алган, техник институтка ажылдап турган. 1930 чылда Николай Алексеевич Москваның Бауман аттыг дээди техник институтунун элөөнчиги кирген.

Учканын 1935 чылда дооксан, эртем-шинчилел организацияларына чедишкенин ажилдаш, анча инженерден академик чедир улуг орукту эртен.

Эш Н. А. Пилюгин—прибор тудуунун, автоматтык болгаш телемеханиканың талазы-биле улуг совет эртемден. Академик, ССР Эвилелиниң Эртемдер академиясының Президиумунуң кежигүүчү, алаң кыш эртем аймадарыг болгаш автоматтыг таарыштырылга аймадарыгынның талазы-биле чогаалчыларын кылган. Ада-чурттуң эртем болгаш техникасының хөгжүлүзүнең Николай Алексеевичтин улуг сагаш салымчылыгына дугайын ала Ленинни болгаш Күрүе шаңчалдарын тывыскан. Социалистик Күш-ажылдың ийи дакыр Маалыры деп атты тывыскан, дөрт Ленин ордени база Шолоковский аттыг алаан медалы-биле шаңнатканын хересден турган. Эш Н. А. Пилюгин болуңу улуг эртем-организацияк ажил-чорудулганын тарта болгаш күрүе ажилына киржилген-биле холбоп турар. Ол бугурулган партом, СЭКП-нин район болгаш хоорай комитеттеринин кежигүүнүгө каш удаа сонугтуган. СЭКП-ниң XXIII база XXIV съездилеринин делегатына сонугууп чорган.

Эш Н. А. Пилюгин—ССРЭ-ниң Дээди Сөвөдиги VII база VIII чыштарының депутаты. Бодо чай-шөлөөн чок болза-даа Николай Алексеевич болуңу сонгулда округунга каш удаа кээп, сонугучулар-биле долтаарма учуражып, оларнын чагытларын боттандырыныга улуг күжөнкүчүн үндүрүп, оң-биле Тыва АССР-ниң экономиказын болгаш культуразын хөгжүлүзүнеңи улуг дуазын чедирип келген.

Николай Алексеевич Пилюгин—ССРЭ-ниң Дээди Сөвөдиги депутатына төлөптиг кандидат.

Алдын-оол Иргитович СЕДИП

ССРЭ-ниң Дээди Сөвөдиги Националлар Сөвөдиге Кызыл-Мажалыктың № 650 сонгулда округунун талазы-биле депутаттык кандидаты

Алдын-оол Иргитович Седип 1940 чылда Тыва АССР-ниң Барыш-Хемчик районда Хурец-Тайга суурга күш-ажылчы малдын араттын өг-бүлөсүнө төрүттүгөн. Партия кежигүүчү эвес.

1960 чылдан 1963 чылга чедир А. И. Седип Совет Армияның хураалыгыга турган, Шеригден далаажип келген. «Тыва даг-дугу» комбинаттың рудининин забойщик, оң соонда үш чыл тузууда «Тыва даг-дугу» эргелининин дугулаа бугурулгелер комбинатының чазаныкчызы болуп ажиллап турган. 1968 чылдан январьда Алдын-оол Иргитович болбазырадылга фабриказының дергае машинист апарган, амгы уеде «Тыва даг-дугу» комбинаттың үрүмкөп сорттар комплексининин регулировщик, болуп ажиллап турар. Шак бо улуг коллективке ол бөдүүн ажилдан бек мергежилди кадржаан ажилчыга чедир өскөн. Күш-ажылчы болгаш амыдыралчы дуржулганы А. И. Седип анык ажилчыларга билдип дамчыдып берип, оларнын мергежилди болгаш нияти билдинин деңгелин бедилеринге бугу талазы-биле дузалал турар. Оң ажиллап турары элечке коммунисттик күш-ажылчы коллективте деп бек атты тывыскан.

Алдын-оол Иргитович хой-ниити ажилына илешпейлери киржи, коллективте политинформатор, профсоюзунининин деп комитетинин кежигүүчү, күш-ажылчы камгалалын болгаш техниканың айым чок чорутуңу талазы-биле хой-ниити инспектору болуп турар.

Комбинатка ажилдап келген үезинде эш А. И. Седип бодун күш-ажылга ынак ажилчыларын болгаш инженер-техник ажилдакчыларын аразында ат-алдарыг база хүндүткелди, сагылга-чуртунуң ажилчы кылдыр көргүскөн.

Кызымаккай күш-ажылчы база тоску беш чылдын үшкү шийирлиги чылдына бугурулгеге бек дүргүзүлдери дээш А. И. Седип «Хүндүткелди демдээ» орден-биле шаңнаткан.

Алдын-оол Иргитович Седип—ССРЭ-ниң Дээди Сөвөдиги депутатына төлөптиг кандидат.

Ольга Павловна ЧУЕВА

ССРЭ-ниң Дээди Сөвөдиги Националлар Сөвөдиге Тандынның № 653 сонгулда округунун талазы-биле депутаттык кандидаты

Ольга Павловна Чуева 1926 чылда Красноярск крайда Ачинск районун Б. Солдыр суурга төрүттүгөн. 1961 чылдан бээр СЭКП кежигүүчү. 1945 чылда Ачинсктин кездээ ажил-агыг техникуму доокшоп, Тывага ажилдап эгелөө. Ол Бай-Хаак база Балгазын МТС-теринин агрономуна, 1973 чылда совхоз кылдыр азе организаация «Революцияның далбыжы» колхозтуң кол агрономуна ажилдап келген. Амгы уеде Ольга Павловна—ол ажил-агыгын директору.

Колхоз ээрби тос чыл ажиллап илгеннин дүргүзүндө О. П. Чуева бодун кездээ ажил-агыг бугурулгенин билдип ууртукчу болгаш организаациякчы кылдыр көргүскөн.

Болуңу ынак ажил-хөргөң бугуле күжүн болгаш билдин бербишаан, агротехниканың мурнак аргаларын база мал ажилын башларып чорударынын амгы уезге аргаларын практикага шигээрин чедип ап турар. Ажил-агылда чер ажилының культуразы болгаш хову-шөлдерин дүжүктүрү бөлөө. Ниятинин малын баш саңы чылдан чыла өзүп, оң продуктулуу көвүдөн турар. Хойжыларын элечке ажилче болгаш оларны сууржун чурттарыныч шийчилер айтыр чедишкенин шийтирлеттинип турар.

Коммунист О. П. Чуева болуңу идея-политиктиг дедиелди болгаш ажил-хөргөң мергежилди бедилери-биле доктаамал ажиллап турар. Бодо өөренишаан, өскелерин база өөредип турар. 1970 чылда бот-өөрөндөгү-биле Красноярскинин кездээ ажил-агыг институту дооксан.

О. П. Чуева—ССРЭ-ниң Дээди Сөвөдиги сески чымчынын депутаты, хой-ниити политиктиг улуг ажилды чорудуп турар. Кижилерге амын-агыр болгаш сагаш човангыр, оларнын илешкелдеринге кичээлгелер база сонугучуларын чагытларын күсүдөр талазы-биле болуңу сонгулда округунга илешкелди, О. П. Чуеваның аажы-чачанын оңазга чүдүлдери ол.

1964 чылда О. П. Чуевага Тыва АССР-ниң алдарыг агроному деп хүндүлүг атты тывыскан. Чогаалдык болгаш кызымаккай күш-ажыл дээш ол Ленин ордени, «Күш-ажылчы эрес-маалдырыг чорук дээш» деп ийи медаль-биле, «Кур болгаш курукчар черлерин шигээлди алганы» дээш, «Эрес-маалдырыг күш-ажыл дээш, В. И. Ленинин төрүттүгөн хүнүнден бээр 100 чылды демдегээр-биле» деп медальдар-биле шаңнаткан.

Ольга Павловна Чуева—ССРЭ-ниң Дээди Сөвөдиги депутатына төлөптиг кандидат.

Михаил Клавиевич МЕНДУМЕ

ССРЭ-ниң Дээди Сөвөдиги Националлар Сөвөдиге Сут-Хөлдүн № 652 сонгулда округунун талазы-биле депутаттык кандидаты

Михаил Клавиевич Мендуме 1922 чылда Току районун Сымтыг-Хем суурга ачы ижигинин өг-бүлөсүнө төрүттүгөн. Тоора-Хем өгө школасын дооксан. 1940 чылда ол Тываның аныктырының революстуг эвилелинин, а 1941 чылда—Тываның Араттың Революстуг Намынын хураалыгына кирген. Эш М. К. Мендуме хой-ниитинин ажилына илешпейлери киржи, революстуг аныктар үүрүңү секретары, ажилчы чоңар депутаттарының Сымтыг-Хем суму хураалынын даргазына сонугууп чорган. 1942—1943 чылдарда М. К. Мендуме революстуг аныктарың Току, Каа-Хем кожуун комитеттеринин бири секретары турган. 1944 чылда ол ТАРЭ-нин Кызыл хооркомунуң бири секретарына сонугтуган.

Совет Эвилелинин составына Тываның каттыканынын соонда (1944 чыл) эш М. К. Мендуме ВЛКСМ Танды райкомунуң бири секретарына сонугтуган, а оң соонда ВЛКСМ обкомунуң кидири эргелекчиинге ажиллаан.

1949 чылда областың партия школасын доокшоп, эш М. К. Мендуме СЭКП Тыва обкомунун информация секторунуң эргелекчиинге ажиллап кирген. 1950 чылда ВЛКСМ обкомунун секретарына сонугтуган, а 1953 чылда СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация кидилинин эргелекчиинин оралакчыга деп шийтирген.

1955 чылдан эгелээш, Михаил Клавиевич алды чыл иштинде партиянын Току райкомунун секретарына, бири секретарына ажиллаан. Ол чылдарда М. К. Мендуме партияны бот-өөрөндөгү дээди школасын 1958 чылда дооксан.

1960 чылда эш М. К. Мендуме партиянын Тыва область комитетинин секретарына, 1961 чылдын мартта—ажылчы чоңар депутаттарының область Сөвөдигин күсүкөмунуң даргазына сонугтуган. 1962 чылдан бээр амгы уеде чедир Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинин Даргазы болуп ажиллап турар.

Михаил Клавиевич Мендуме ССРЭ-ниң Дээди Сөвөдиги VI, VII, VIII чыштарынын депутатына сонугтуган. Тыва АССР-ниң Дээди Сөвөдигинин депутаты, СЭКП-ниң XXII, XXIII болгаш XXIV съездилеринин делегаты болуп чорган. 1960 чылдан бээр СЭКП обкомунуң бюро кежигүүчү.

Партия-совет органдарга үрө-түңдөлдүг ажилды, ажил-агыг болгаш культура тургузушкунуңа илешкелди киржилгези дээш М. К. Мендуме Октябрь Революциянын болгаш Күш-ажылчы Кызыл Тук орденерин-биле база «1941—1945 чылдарда Ада-чурттуң Улуг дайынына эрес-маалдырыг күш-ажыл дээш», «Эрес-маалдырыг күш-ажыл дээш, В. И. Ленинин төрүттүгөн хүнүнден бээр 100 чылды демдегээр-биле», «Кур болгаш курукчар черлерин шигээлди алганы» дээш медальдар-биле шаңнаткан.

Михаил Клавиевич Мендуме—ССРЭ-ниң Дээди Сөвөдиги депутатына төлөптиг кандидат.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

Р С Ф С Р:

Харасавейниң баштайгы газы

Ыранны Запольерден, Соңгу Дөштүг өнөөнүн эриктеринден бойдус газы тывылган. Тюмень областың эң соңгу чүгүндө Явал чартын ортулуктан геологтар чер иштинин база бир эртинезин аштыган. Ону Харасавейниң газтыг чери деп адаан. Туснай эртемчилериниң баш удуу санап көргөниң өзүгаар алырга, оң курлары триллион куб метр хире газ болуп турар. Баштайгы казышыктын үезинде-ле элбеп продуктулуг элзэн каш черлер тытыпты илерзэн. Сквэжинга назарын болгаш ону шылгаарын Тюменьниң комплекстиг геология-шинчилел экспедициясындан Б. Поповтуң бригадасы күүсеткен. 1600 метр ханы сквэжинаны чогуур хуусаазында чер иштинин шинчээчилеринин үттеп, казып алырынга мажан кездээдинин док дому-даа, чыкылмаа соок болгаш өттүр нагар хаттар-даа шаптытаван. Шенеп шылгаанының сөөлүндө хонукта-ла миллион куб метр хемчээлди газы ап турар апарган.

Харасавейниң газтыг чери — Тюменьниң геология-шинчээчилеринин бо чылым беш дугаар амыткан чери болуп. Олар ол амыдышыктын ССРЭ-ниң Дээди Сөвөдиге ам болуп сонугудага тураснааткан. ТЮМЕНЬ.

БЕЛОРУССИЯ: Чөлээш ышкаш өңнерлиг

Полоцкиде БССР-ниң 50 чыл оо аттыг химия комбинатынын чыл эгезинден бээр пландан ажыр бугурун синтетиктиг яны-буру өңүгү 350 тонна итрон фолькконундан эр, хөргөңүн миллион кининин иедер хойлектерин дарап болуп. Ону телевидеттинген күчүлери хуусаа бетинде шигээлди алганын, ажилчыларнын мергежилди бедитенинин, күш-ажылды мурнак аргаларын непертеренинин ачызында чедип алган.

ССРЭ-ниң Дээди Сөвөдиге сонгулда хүнүңгө чедир жиниттер ам-даа 100 тонна хире итронну онаалдаан ажыр кылып деп шийтирлээнер.

МИНСК.

УЗБЕКИСТАН: Чаа «дүжүттүң» коконнары

Узбекистаннын муруну чүгүңү бөлөкөл пунктуларыга чаа «дүжүттүң» төргү коконнарын дужаап эгелзэн. Сурхандарын областың Термез районунуң «Номунан» колхозу чыл планын күсүкөткенин дугайын рапорттаан. Аңа эң бектик түңөөлди Брахмалхон Милеева чедип алган — бир харжарн гранадан ол 118 килограмм кокон алган.

Төргү аргычтын ажарынын амгы сезону нарын байдалдарда — чаашынын чыстың үезинде эртип турар. Кылындаан чүдүлери чедир кылып алыр дээш чер-черде төргү амылдыгылар дүргөн ажаалдаме шилчээ, ол чорук коконнары алырынын хуусаазын бир недела чедир кызырар арганы берген.

Ажил-агыгын ол адырынын чен базазы Узбекистанда чылдың-ча улам налбарып турар. Бо чазын аңаа 47 миллион туттуг ыштарынын тарып олурткан.

Республиканың ажил-агыгын ам 25 муң тоннадан эгезш өзес коконнары бугуру деп турар, ол дээрге муруне планындан барык-ла үш муң тонна хей.

ТАШКЕНТ.

УКРАИНА: Хуусаазындан чартык чыл бурунгаар

Житомирде Октябрьниң социалистик Улуг революциянын 50 чыл оо аттыг саазын фабрикасында дагаа чуургалары саваларына хөрөн чүдүлдер бугуру автоматтыгтынган шугун амылгалда кирген. Ол шугун чогуур хуусаазындан чартык чыл бурунгаар амылгалда кирген.

Оң тургузууда он-он аппараттар болгаш механизмер каттышкан, олар чылдың-ча 70 миллион өңүл-чингил пластинкаларын бугуруп үндүрү арганы берип турар. Оларны кылырынын чиг-эди — сульфиттиг целлюлоза биле ыш массазы болуп.

Ам ол бугуруга черинде үш ынак шугун амылдап турар, оларнын нияти күчүзү — чылда 140 миллион мылылгар бугуру. Ол хире кылылгар дөрт миллион амыг дагаа чуургаларын саваларына четчир.

ЖИТОМИР.

КИРГИЗИЯ: Ховаганнарны узуткааны

Киргизиянын муруну чүгүңдө 24 муң гектар шөлүг тооруктуг улуг арга-арылар ыштарынын хоралыг дайыны — ас ховаганнадан бурунуң-биле арылгатынган. Ол ховаганнарны химиниттиг хоранарнын дуазы-биле эвес, а биологтуг арга-биле узуткаан. Ону кылырда эртемденер антомофаг агениспис деп насекомнары амылган. Ол насекомнар хоралык ховаганнарнын сиргелеринин кырын орта боттарынын чуургаларын төрээш, хоралыкчыларнын оон ыңай өзүп көвүдээр арганы болдуруба.

Биологтуг арганы непертерид чорук арга-арыларны ол хоралыкчылардан чүлгө камгалар эвес, харын миллион-миллион рубль хире үнелиг экономиктиг амыкты алыр арганы бээр.

ФРУНЗЕ. (СЭТА-ның көрр.).

КУЛЬТУРУЛГ ОДАРЛАР ЧҮГӨ АЖЫЛАТТЫНМАЙН ТУРАРЫН?

Хей чылдарда ажиллаар сугаттыг культурулг оदारларын тургузары—мал чеминиң курларынын болгаш мал продуктуларыне бугурун көвүдөлдүргө, оң бот-үзөңин чингелдеринге атулга роуду ойноп турар. Бастын республиканың кездээ ажил-агыгын мурдуңа хей чылдарда ажиллаар сугаттыг культурулг оदारларын тургузар улуг соурга салдымын турар. Хей чылдарда ажиллаар сугаттыг культурулг оदारлар экономика талазы-биле амыктыг дээрзи кымга-даа билдинер. Билдиг турбуже, колхоз, совхозтарда культурулг оदारларын ажиллаа кырып база одарын ажиллап турары кончат чепсез. Ичинга республиканың улусу контроль комитети бо талазы-биле тускай хыналданы чоруткан. Оон калдыг чепсезтер илээрзин?

Республиканың колхоз, совхозтарынын сген шөлдерин база хей чылдарда ажиллаар культурулг оदारларын чөп ажиллаар талазы-биле хемчегерлер Көзө ажил-агыг министрствозу (министри Т. Т. Лавоз), совхозтарнын бугурулгелде каттыгышыктын (начальниги И. Г. Лавриненко), Мелiorация болгаш суга ажил-агыг министрствозу (министри М. Б. Достак-оол), «Тыва суг туудуг» трест (эргелекчи Б. П. Сурганов) чепсез боттандырып турганы хыналдадан илээрзин.

Республиканың колхоз, совхозтарында илээрзин биле 1415,8 га, смета өртөө 574,8

муң рубль культурулг оदारлар салаттынын турар. Оң иштинде «Тес-Хем», «Революцияның далбыжы», «УТКА 25 чылы», «Алаш-Маалдыр», «Өк», «Ленинин орук» совхозтарда 898,8 га, смета өртөө 429,3 муң рубль база «Чодураа», «Ак-Эрик», «Мурнакчы» колхозтарда 517 га «хемчээлди 145,6 муң акша түңүг культурулг оदारлар бар.

Билдиг улуг капитал салымчынын үндүрүп тургаш кылган сугаттыг культурулг оदारлар ам-даа амык бербейн турар. Ажил-агыглар чыл бүрүдө ол оदारларын чүтте амыккаларын турар эвес, а харын эң өк черлерин тускайлаан мнлмг участоктарына тарылга өлөңчирлээгинден шуут үндүрүп турар.

Билдиг байдал үстүгү органдарнын контроль чогу-биле, ажил-агыгларын ууртукчуларынын ажил-агыгын эвезиле-биле, чамдык таварылгаларда хей чылдарда үнер ситениринин үзенини чогу-биле, а ол ышкаш тууду чедир кылдымын оदारларын ажиллаа дужаал турары-биле тайма-бырлаттынар. Дыка хей колхозтар болгаш совхозтар культурулг оदारларга калдык-даа агротехниктиг ажилдарын, тарылга мурунуң сугарылганын чорутууны база сугаттыгларын эвөлөрүн тургузууны хыналдадан илээрзин.

Бай-Тайга районун «Мурнакчы» колхозга сметада көрдүңүг өртөө 21,8 муң рубль 42 га сугаттыг культурулг одарын 1972 чылдын октябры

айда амыкка дужааган деп турар. А херек кырында «Тыва суг туудуг» трезиниң № 1 кожул чоругу механизациятынга колонназынын сугаттыг бугазын ол одарга чедирбээнинде, ону мурунда ажиллап турган буга унуңа туудуш-турбаанындан сугтарар арга чок болган учурунда, культурулг одар 1973 чылда ажиллап турган. Ам ол буганын иштинин арыктары бок үнүш-ааштары негеттинип турар.

Барыш-Хемчик районун «Барык» совхозка Тываның чер тургузууны экспедициязынын кылган төлөвилди-биле 1966 чылда сугаттыг культурулг одарын тууду, ажиллаа кинерген турган. Ийги төлөвилди-биле ол-ла шөлү чинге свмырындак демир-биле 1972 чылда кажаалаан. Кажанын шын эвес кылган. Чижээ, чагаларын 80 см амдыр тургускан, свмырындак демирин чоону 3 мм, үзүну 20—30 мм калагалар-биле бажылаан азылгара чагаларын цементлөөнүнүн түн-илениде, туудуңга 46 муң рубль үнгер кажанын 50 хууу ам үрлөгөн. Культурулг одарын ажиллаа кинерип, дужаал тура, түр сугарылга бугазы-биле арыктарже суг балдырп, шенелде кылбаанындан чамдык арыктарже суг акпас болган.

«Востоксигнирводхозтуң» комплекстиг төлөвилел салбырынын төлөвилел-смета документини оозалдадып, шынгар чок бөлөкөл кылганын биле Улуг-Хем районун «УТКА 25

чыл» совхозка 80 га культурулг одар (сметада көрдүңүг өртөө 120 муң рубль) ажиллаа эркен чылдың октябры айда элзэн хей чедир кылдымын чүдүлдерин дужааттынган. Буганың дозу болгаш эрги буга унуу эде кылыры төлөвилелде көрдүңүгөн. Ынчан-гаш ону даап болаашыны-биле кылмып турар. Үк одар шөлүнүн черин шилп, оң хемчээлди толараларда, совхозтуң тускай эртемчилеринин киржилгези чок чоруткан. Дугурулга чок кинер кылганынын түнелинде, эрга болгаш чаа бугалар аразы база шөлүң бир булуңу—20 хире га чер сугат чок болуп, тарылга элзештирилгенден үнүп, ажиллап турган. 1973 чылдын октябрыда Каа-Хем районун «Ленинин орук» совхозка смета өртөө 73,4 муң рубль, 100 га культурулг одарын буга дозу кылдымында, шенелде суг балдырыктын чорутууны хууузуң. Ында ам-даа сген тарваан. Тес-Хем районун «Ак-Эрик» колхозка смета өртөө 79,5 муң акша, 270 га ийи шөлү 1972-1973 чылдарда ажиллаа кинерген. Колхозта хей чылдыг сгендер үзенин чогулдан ол шөлүң ийи чыл иштинде ажиллап турган, бо чылым калдык-даа агротехниктиг ажил чоруттунын.

«Чодураа» колхозка мал чемин тарым 250 га шөлү 1972 чылдын июль 28-те хууулеткен. Шөлү долгандыр свмырындак демир-биле кажаалаан турган, илчээлжөк өк кажыга ам капитал септелге негеттинип турар. 1973 чылда ол шөлүң бир гектарындын ам 22 центнер люцернанын ажаал элзэн. Бо чылдың март айда ол шөлге минералдык чеминиң далыга төккөн болза-ла, тарылга мурунуң сугарылганын чорутууны хыналдадан илээр.

«Тес-Хем» совхозка смета өртөө 29,9 муң рубль мал чемин тарым 150 га шөлү 1973 чылдын сентябрыда ажиллаа кинерген. Кажазы элзэн хей черлерде үрелгенден мал моннаак чокка кирип, эртен чылым тарван сигенин кайы хамаан чок тайтат басып, чип турар. Сугарылга бугазынын төлөвилелинде көрдүңүгөн ийи кижилер ам-даа кылдымын. Сугарылга системанын аштары негеттинип турар.

Мелiorация болгаш суг ажил-агыг министрствозунун «Тыва суг туудуг» трезин бургузуу-биле «Саян» совхозта 1972 чылда туудуң эгелзэн 50 га, СЭКП-ниң XXII съездин аттыг совхозта смета өртөө 32 муң рубль 52 га, «Халды» колхозта 1973 чылда ажиллаа кинер турган 99 муң рубль өртектиг 100 гектар культурулг одарларын туудулары доозулбаан.

Бо үстүңдө айттынган чепсезтер болза, Көзө ажил-агыг министрствозунун, совхозтарынын бугурулгелде каттыгышыктын болгаш Мелiorация база суг ажил-агыг министрствозунун талазында бо чүгүлг херекке контрольду кошкатканынын, дөштүг, ботуг хемчегелерин албаанын уржуу-дур. Чедир кылдымын

БОЙДУС
БУЛУҢУ

КАРА-КУШТУ
ХАЙРАЛААР

Каш чыл бурунгаар чүвө. Бир-ле катан Чыргакчаан Элдиг-Хем суурже кезээктией апарганда чадап басып орган мен. Ол аразы херин чер. Куруяктыг-Аксинга 9 шак үезинде келдим. Орта аяг дөзүгө даштаган олурума менден 30 метр хире черде даш-ла жес дааш үер, будуж сый басып тургангай-да. Шала сеетип, динчаалап кээп, ылым-тылым олурума, демги дааш дээн иракта база катан дагынай-дыр.

Даартамында школада хоочун башкы С. Д. Монгушка ону кээп чутаалап, кортканымын шуут-ла билиндин оң. Башкы ону эр кара-куштарга таварышканын ол-дур диди. Ынчанга ол дага төрөлдүг куштарынч ойнар. Чуургалар үезин, черин менээ тапкырлап берген. Серен Дамбаевич 8-ки классчылар-биле мени эдертип алган, апрель ортан үезинде ол кара-куштарынч ойнар черлеринге чедирип-даа чоранан. Чаптангы болгаш чараш-даа, Чылуу-даа амгытаныр болган. Хамык ужур илаз жес. Ол ховар куштун чыгыр, турлагалар ойнар черлери бо чоок-камыда хей. Оң чаа чазылан оолдрын азы чуургаларын диди, бору, дырбактыг, чекпе дээн чергелг аратанарын кырып кааптар. Оон араа чүвө-кижипер. Бойдушту камгалаарын билбес йи-чагыс кижилер Элдиг-Хем суурдан ирак жес туруп турар Ак-Довурак хоорайдан кээп, ол куштарын чешээрел чокка ацпап турары харадачыг. Амгы

үеде ол черлерде кара-куштар дымка ховаргап турарын тус черин чууртаткыларын тому-лап чутаалажыр. Кара-куштарын камгалаар талазы-биле ынчанга дээштик хемчеглер алмыр чугула деп санап турар мен. Туагыш КЫЗЫЛ-ООЛ. Чыргакчаан кадыхшылга школазынч башкысы. КЫЗЫЛГА ЧҮГЕ
ӨСТҮРҮП БОЛБАЗЫЛ! Бистин республиканын паймысгалыгы чууртаткыларынч каш катан хей-мильон кижилг Омскиде черин аду-ректер өзүп турарынч дугайында «Шын» солундан тапшыкан. Биске била мындг куштарын болган дриг амгытанырын улустан хойбас кылдыр өстүрүп болур-дур деп болдым. Дриг амгытанырын камгалаарынч талазы-биле республикада тайыбар ажы-лынын кошкандаи кемирде болгаш хөлдөрдө мурунлагы-зы дег хей суг кужун черле ховар хей апарган айты-пас арга чок. Чамдык ажы-

аргыларынч дөвөскөзүгүнө та-зын-ла дөдөр кылынга, дем-ри эринге ситен эки үзүр дээш хыргыгыштарын, от-сегин албан-биле өрттедир чо-руктар бар. Чогум-ла мыккан өдүректер, кастар, дуруялар чуургалар, уяларын орта кыл-дып, боттары ачаа чыг-лыр болгай. Чымылдан амылг та-зын-биле дымка хей куш сал-гала чок артып турга-турга, оларнын амыг чайгынын эзээрэ чайгар чилер боор-дур. Бистин республиканын ан-дең куш, балык-биле байлак деп санап турар. Ынчаарга ону наймысгалдын паррка, илаз селке туругуш шылаар арга черле бар деп болдар мен. Ону чууртандыраа баштай чууртаткыларынч бойдука кай-гыр болур кылдыр мык чачы-кычтарын чугула. Чижээ, Гас-телде аттыг паррка динчерин салып көрө. Оң чагында сел-ке балык, суг кужун өстүрүп болгай. Чуге республика на-ймысгалында жес, харын өс-ке-дээ черлере дриг амгы-танырынч турмушуну бузурун

орта дамаарыгалыг органи-зациялар өөрөйөп көөр болза эки деп болдар-дыр мен. Б. ШАКТАР. ТӨТЧӨГЛЕКЧИЛЕРНИ
КЕЗЕТКЕН Бойдус камгалаалып куш-тедирер талазы-биле 1972 чылда СЭЖП ТК-нын болган ССРЭ-нин Министрлер Чөвү-лелинин тускай доктаалыч ба-за үзелгиг дүктү ыяап-ла кү-рүшөгө дужаар дугайында РСФСР-нин Дээди Советинин Президиумунун дүрүмүч кар-жы-биле үрээр оруктар чамдык хамаатыларынч таа-зын-лап үргүчүлөөнч бол-дуу турары харадачыг. Пар-тиянын болгаш чаазагын айтышыкын, шимтилерин боттандырындаи ойталаан шак мындг йи-чагыс кижил-ерин хураимыр-тылым чер-лери кезедип турары ховар жес Ынчалза-даа олар оожур-гавай баргылаар. Кав-Хем районунч Сары-Сеп чууртут П. Э. Салмак дээрн бир мыйгакта, бир элписти чешээрел чокка аткан.

оон хураимыр-тылым черин-ге чедирген когаралын-749 рубльдин төлөдип, торган. Кы-зыл хоорайла чууртат турар В. Т. Билинов бир мыйгакты өдүргөш, 500 рубльге торгат-кай. Танды районунч Кара-Булуң суурда Л. С. Исаков 9 ондатра, 3 кызыл амыг кезин чажырып турган иле-рээп болган 238 рубльди кү-рүшөгө тэээр ужура тавары-шканы. Ындыг төтчөглекчи-лерге ол уагт өөрдиг болур. Чамдыкта оон-даа шынгы демечелерин алыр ужура та-варжыр. Чижээ, А. Г. Козы-рев дээрн Тожугун Хам-Сы-ралан 23 кыш кезин эчкелтеп, Кызылдын чууртаткыларынч өдүргөш салип чоруп ту-раттурган. Оң кураңдыр-тылым фондузунга 4830 рубль түнүг чедирген когаралын суд дамчыштыр төлөттүргөн. Оң соонда бепин Козырев оожургавай, катан база Хам-Сыра мичаар ацпап чоруп турган тугуттурган. А. САНЧАТ.
охотовед.

БАШТАЙГЫ СОВЕТТИҢ
МУЗЕЙ-БАЖЫҢЫ

ЧУРУКТА: партияның болгаш күй-ажылым хоочунары Иваново областың революстуг-төгү тураскааларын камгалаар секцияның амыл панын (солгай таладан оң талга) М. И. Грезия, Н. А. Калинин болгаш ажыкчын депутаттарынч баштайгы Советтин дайынчы дружина кезигүү И. М. Зверев оларнын чутаалажыр турары. И. ДЫНИННИҢ ФОТОСУ.
(СЭТА-нын фотохроникасы).

СОНУРГАКТАРГА

МЕТЕОРИТТИҢ
ТЫВЫЛДЫРГАН ХӨЛҮ

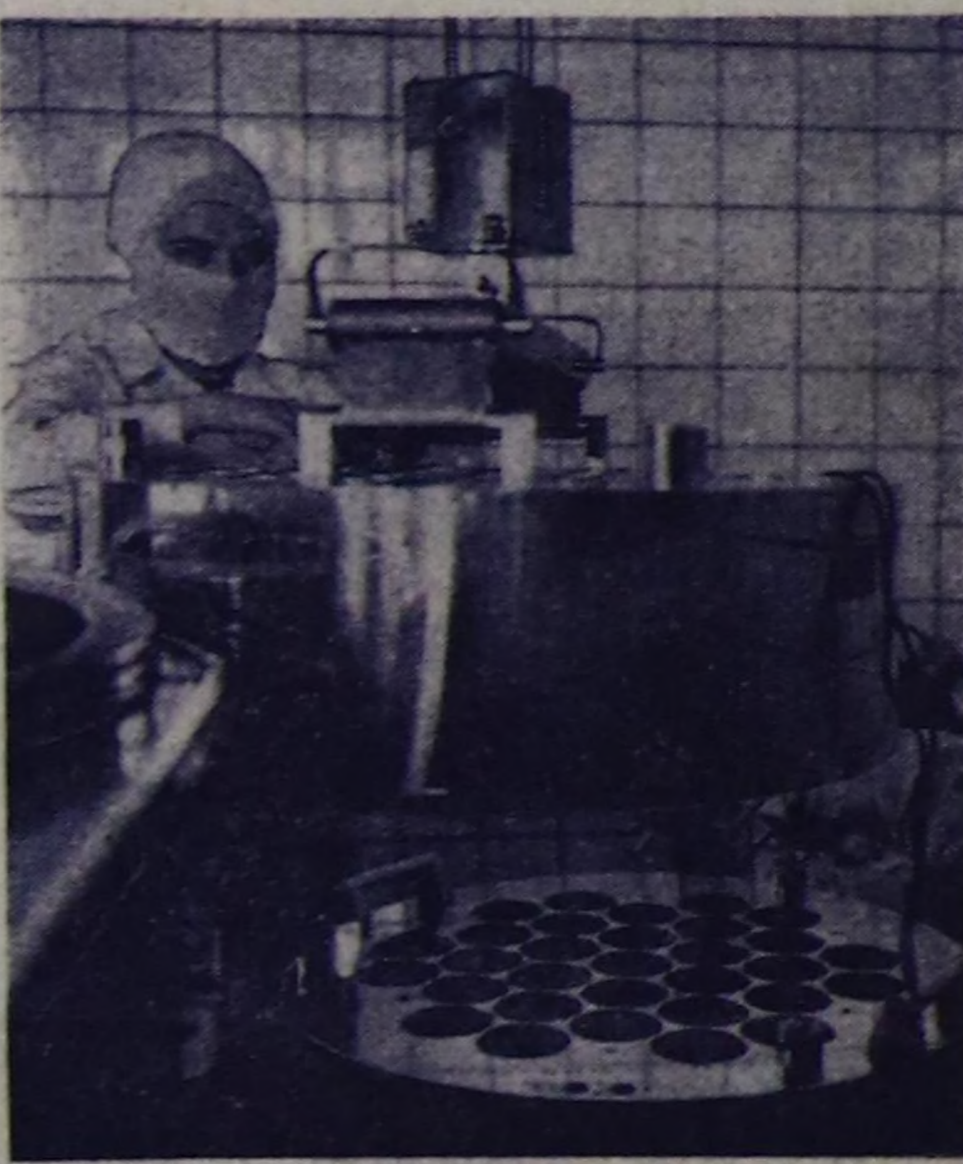
Кингисепи хоорайдан ирак жезте улуз жес Баали хөлдүн тывылган төгүзүч астон геолог Аго Аалов тодараткан. Ол хөлд онза чараш жес-дээ болза, оон эриктеринге чылдын-ла муң-мун туристер чедип келир. Каали хөлд — метеорит ону тывылдырган дээринге эртемендернин чыгынын чок бузуп турары Европада кара чагыс хөлд ол. Ол фактын 30 чыл мурун-да бадыткаан. Иччалза-даа космос харазынч каячпа болу бергенин чуге амгы үенин эртеми тодаралып шылаан. Космостан келген чорумал 2660 жыл бурунгаар Черге кээп түшкөн-дир дээрин А. Аалов радиоуглеродтук арга-биле тодараткан. Муң тонна дензидиг метеорит атмосфераның дымг каячтарына кирген, бустто болган эстир ужура таварышкан. Оон 70 тонна дензидиг буюндузу секундада 20 километр дүргө чоруп орган. Черин кырыпче каалап кире берген. Ынча болган күштүг частымыкынын түнелинде диаметри 110 болгаш ханызы 16 метр кратер тывылган, оон хувундун хөлд үнүп келген. Оон биче буюндур хөлдү тодандыр улуг жес алым кратерни тывылдырган. Талин. С. ТАНЫНС.
(СЭТА-нын көрр.). ЭРГИ ХҮРЭЭНИҢ «ЧАЖЫДЫ»

те орус дүрөөлерин ыяштан туткан деп моюн мурунда санап турган болгай. Ленинград. О. СЕРДОБОЛЬСКИЙ.
(СЭТА-нын көрр.). ТАЙГАДА «ЧУРТТАЙ БЕРГЕН»

Хабаровск крайнын Верхнебурей районун истекчи-шиңчөөлөрү алаа жес болушкунга таварышкан. Дүмбей агаларда ялы-буру хей куштарын аралында ак кулуркут хей жес орланнар кестип келген. Чалгыннарын хериптерге үзүт ийи метр чедип турар ол хире улуг күштөр колдуунда Пакистаннын, Кыдаттын болгаш Сонгу Африканын муруу чүгүнге кыштан турар. Бу уаада боттарындан чарылбас орланнар ыяштарынч бедия черлеринге уяларын туткан. Кезээде лог доштуг куржакта бүдүн чыл дүргүзүндө «чууртаар» деп барган. Охотоведтеринч болуп турарын бугаар алырга, орланнарнын тус черин агаар-бойдузунга ыччаал тааржып чууртаары күштөргө каража-когарал болбас. Харыга аймаа төрөлдиг ол күштөр Төп болган Барыны Европада кочук ховар апарган. Ортааны Ургал, Хабаровск край. В. ШЕВЧЕНКО.
(СЭТА-нын көрр.). АРХИТЕКТУРА ТУРАСКААЛЫ

Теректин солгай таламы эринде Сонгу Осетиянын наймысгалында архитектуранын ховар тураскаалы бар. ол Сунитскын дуганы деп ат-биле аамок сурагылаан. Ол бажын кайгамчык чараш кылдыр чүрүп каастаттырган. Илангыя катан чаартып кылганынч сөөзүндө ол онза чараш апарган. Бакуда даштындан көөргө, Теректе дуганга дөмей ийи бажың бар. «Чачгыс-да архитектураның төлөмдө-биле кылган жес ирги бе?» деп болдо сагышка кирип келир. Ол иш бажың шүптүзү — Орзоникидзе дуган ийи Бакуда ийи бажың — XX вектин эгезинин туугулары болуп болган архитектор Носиф Гаспарович Пешко кылдырган дээрин Азербайжанын Эртемнер академиязынын эртемендер баштыкалаан. Теректе дуганда зал, балкок, монументалек-ногаан купол, бичи балкочыгаштарды ийи минарет бар. Минареттин бейки 50 метр. Дуганын халалары ялы-буру өнүгүп бүктүр-биле чүрүп каастаттыган. ында кызыл болгаш ак-көк өңнөр колдап турар. Пешкокуң кылдырып каан туугулары эржиреп бажырып бөргө, оларын Ленинградтын чаарткыч-чурукчу А. Н. Степниге баштаткан уран-шөргөдөн чезиши-кинигип катан чаартып түргүскан. Орзоникидзе. Т. ФИМИЦЕВ.
(СЭТА-нын көрр.).

КУЖЕНИИШКИННЕРНИ
КАТТЫШТЫРГАШ

МОСКВА. Чүрөк эмнээрде нарын кезигер кымыры, мага-боттунч органианын созуруу, моорлар аарыглар-биле демсез-жири чижектиг болгаш өскө-дээ хой-хой таварыгаларга эм-чилер аарыг кижилеринч амы-тынын камгалап амыр дүш до-норлар хамын ажыгалаар. Эмнелге черлеринде иракка, геоло-гия шинчилесдеринч бөлүктөргө, судолорго болгаш оон-даа өскөргө болгачок-ла нарын байдалар таварышкан турда кезигер кымыр апар. Ынча консервляей тускай ша-лаан хан медиктерге дуза чедирер. Биология препараттары белестөрүнч айтырылганын гематологиянын болган хал-биле хандыарынч институтунч тускай лабораториянын коллектив чедикшигини шийгерттир турар. Апаа совет медиктер чөлөсlovak оңчу-тер-биле дем каттыштырып амылдан турар. «Фригера» за-водтук (Колни хоорай) тускай эртемендер-биле кады КС-30, ЛЗ-9, ЛЗ-45 деп субмания аппараттарын төлөвилеп чогаат-кан, ажыгалга хирген. ЧУРУКТА: КС-30 аппаратка хая плазманы кудуп турары. В. СОЗИНОВТУҢ ФОТОСУ.
(СЭТА-нын фотохроникасы).

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ •

КУБОК
ДЭЭШ

Бут бөмбүүгө, ССРЭ-нин Кубогу дээш, шүүде маргыл-даа үргүлүчүлүк турар. Эрткен чыгы кубоктун эдилектичи — Ереванын «Арагат» коман-дазы Бакунун «Нефтчи» коман-дазы-биле 1:1 санга тайым кылдыр ойнаан. Оң мурунда эрткен баштайгы ужуражышында ереванчылар 2:0 санга тынган турган. ынчанга ам дөрттүн бири шүүдөгө «Арагат» командалы каржыр болган. Тбилисинин динамочулары Ленинградта «Зенит» коман-дазын 2:1 санга уткан. Мос-кванын динамочулары-биле дөрттүн бири шүүдөгө ужу-ражыр. Донецкийн «Шахтер» командалы Донда-Ростовтун СКА командалын 2:0 санга уткан болган дөрттүн бири шүүдөгө «Арагат» командалы-биле ужуражыр. Киевтин динамочулары «Днепр» коман-дазы-биле ойнар. Вороши-ловградтын «Заря» командалы Алма-Атанын «Кайрат» командалын 4:0 санга уткан. Кубок дээш дөрттүн бири шүүдө ужуражышынаар июнь айнын 5 болгаш 14 ху-веринде эрктелер. (СЭТА-нын көрр.).

СТУДЕНТИЛЕР
ТИИЛЭЭН

Стол теннизинге, Кызылдын бирги чери дээш маргылда-ны хоорайнын «Спартак» эки тура спорт шимтели органи-зациястай эрттирген. Апаа най-мысгалдык ады шилдик ком-мандалы киришкен. Команда-ларынч составы шымырак бол-ган. Оларнын аралында ин-тиллелдиг эрткен чыгы чеш-поштары республика типо-графиязынын төлөзүн Алим Тынземаа, пассажирлер ав-то-транспорт буюрулгезинин спортчулары Алим Хүрө-оол, Светлана Нопушева болгаш оон-даа өскөлөр бар. В. БЕЛЕК.
маргылдааның судьясы. Маргылдааны бээрлеткен «Динамо» (Москва) — «Нистун» (Киевин) командаларынч аралында чурттуу бири чери дээш маргылдаа июнь 9-та болур ужурагү тур-ган. Ынчалза-даа ол маргыл-даанын бир хонук бурунгаар, июнь сесте кылды деп Бүгү-эялелдин спорткомитетинин футбол эргелети динчаткан. Хельсинки. (СЭТА-нын көрр.). Чурттуу хөкмей тала-зы-биле шилдик командалы-нын өратары Стиг Ветпелдиз 1975 чылдын июнь 30-ге чедир делегей маргылдааларына кирбес дугайында шимтир-ни Финляндиянын хөкмей фе-

дерациязы үндүргөн. Бо чылын Хельсинкиге эрткен делегей маргылдаанын үезинде Вет-пель калды-даа кижжи ижип болбас, эфедрин дээр тускай буюмелди ижипкеш, ойнап турганын килерзеп, ол дээш шыңгымы хемчеге таварышкан.

ӨГБҮЛЕДЕ—15

«Медведкини» совхозтун тракторы Иосиф Георгиевич Аппелганд бие оод калайы Эмлия Ивановна мөңгүн ку-данын — кады чууртаанында бээр 25 чыл болганын демдег-лаан. Ол буюушкунуң бую-дүзүндө өг-бүлөгө 15-ки уруг — хеймер уруу Катя төрттүнгөн. — Бис ам 11 оолдуг, дөрт уругу-дуг бис-деп. Иосиф Георгиевич СЭТА-нын кор-респондентинге чутаалаан. — Уруг-дарымдык болганымыска конук амыраар бис. Күрүнө дүлдөмдөгү ботандырып, медицина дузанын чедире тур-гар чүгө Совет эрге-чагырга-нын ачмында анаа бөдүүн аамжыкчын ижжи ичча хой ажы-талдуу болуп болур. Ажы-талдууске дузалачмы кылдыр күрүндө 9 муң ажыг рубль-де алган бис. Кодаш дөвө-көзүндө уластокут, ийи инек-ти, ийи бозаалам, 10 хойду, бир хаванын база ол ышкан дагааларыг, кастарыг, ар-маларыг бис. — Уруг-дарымнар дугайын чутаалап көрүкөрөм, Иосиф Георгиевич. — Уш улуг огулуус — Иван, Иосиф болган Егор — Совет Армияга шериг албанын эр-тирген. Олар шүптүзү чолаа-чтыг. Дайымы болгаш поли-ликтиг белкедизин тергип-нери. Оларнын ийизи тускай өг-бүлөгө. Ушкүзү бистин-биле кады чурттан турар. Дорт-ку огулуус — Александр шер-иг албаны эртирпн чоруктан. Ол база чолаады. Бешки огу-луус — Адам база шериг алба-нын эртиреринде белкеленип турар. Ажы-талдуустук алды-зы ортукам школада өөрөнпн турар. Витя бо чылын школа-га өөрөнпн кирер, а Мария биле Эмлия ам-даа ойнар-

кыстары-биле ойнарлар. Уруг-дарымыстын улугулары бичиригинч өөрөнөргө үргүчү дузалалып келген. Олар шүптүзү авазыга дуза-лажып турар, амык чок кыл-даа анаа орбас. Шүптүзү хой ноо номчуур, спортка мыак, балматтарыга хандыкшымы. дым. — Сонгулда хүнү канчаар уткуур силер? — Июнь 18-да бистин өг-бүлөстөгү чеди кижжи барып балмадылар. Бис шүптүзү ком-мунистер бие партия кези-жүү эвестерин булузбас буюгунд кандалаттары — Төрөн чуругуштуң эң дээрө оолдары болгаш кыстары дээш боттарымыстык бады-лаашкымысты бээр бис. Е. КОРЯВИЧЕВ. ЖИРНОВСК.
Волгоград область.

Мелебугенне
МАЙ 29-ТА
КЫЗЫЛДАН

18.00 — Телемдөөр. 19.10 — Уругларга Музыфильм. 19.20 — «Улусчу контроль». Дамчыдыга. 19.50 — «Катык, хөлдө, ымы-сым-даа». Уран-чечен фильм. 20.30 — Телемдөөр. 20.45 — Чаралалар, реклама. — 20.50 — «Дудинскаякы плазм». Телефильм. 21.35 — «Харда одага». Телешин.

РЕДАКЦИЈА
МАЙ 29-ТА

«НАПРАД». Италияларин Россияга алдентиг ужурадалары 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда. «КАА-ХЕМ». «Аас-кежиче орук» (ийи сериясы) 15.00, 20.00. «Ындыкмы ойу» 18.00 шактарда. «ПИОНЕР». «Көк бөрү» 9.00, 11.00, 15.00, 17.00. «Эрлер шүптү дөмө» 13.00, 19.00, 21.00 шактарда. «ВОСТОК». Шүптүзү кыйгырынар 15.00. «Республика прокурорунга полиция коммиссарынын миничишкы» 16.30, 18.20, 20.10 шактарда. ЧАГЫҢ КИНОТЕАТРАГА: «Херек истекчилеринч чымжы» 16.30, 18.20, 20.10 шактарда.

РЕДАКЦИЈАНЫҢ
АДРЕЗИ